

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
COĞRAFYA DERGİSİ

Sayı 13, Sayfa 67-83, İstanbul, 2005
Basılı Nüsha ISSN No: 1302-7212 Elektronik Nüsha ISSN No: 1305-2128

TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN GELECEĞİ VE
TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ (AB) TARIM MÜZAKERELERİNE
ETKİSİ

*The Future of Organic Farming in Turkey and Its Effects to the Agricultural
Negotiations Between Turkey and European Union (EU)*

Muzaffer BAKIRCI ^a

^a İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
mubak@istanbul.edu.tr

Alındığı tarih: 23.05.2005; Kabul tarihi: 19.09.2005

Abstract

A process has started for Turkey when date of negotiations for full membership to EU was taken on 17 December 2004. It is a well known fact that many changes and transformations will occur in various areas in the adaptation process to EU. In the long run Turkey will negotiate in various topics almost under 31 main titles.

It's a common thought that the agricultural area will be the hardest subject due to the the differences in agricultural structures and characteristics between Turkey and the EU. Turkey has a high rate of rural population a big part of which has been employed in agricultural sector. Therefore; it seems difficult to change this status and transfer it to other sectors in a short period. Consequently it is necessary to find new formulas and put them into practice in order to have few troubles during the transition progress.

"Organic Farming" is one of the intermission formulas. To put organic farming into practice more effectively is a must since it has a higher demand in developed countries.

This article will focus on the structural characteristics of agriculture, the features and differences of agricultural policies between Turkey and European Union together with the future of organic farming and its role on the agricultural variation during the negotiations for full membership.

Key Words: *Agricultural negotiations, agricultural structures, agricultural policies, European Union, organic farming*

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, organik tarım, tarım müzakereleri, tarımsal politikalar, tarımsal yapılar.*

AMAÇ VE KAPSAM

Türkiye 17 Aralık 2004 tarihinde Avrupa Birliği'ne tam üyelik için müzakere tarihi almasıyla yeni bir döneme girmiş

bulunmaktadır. Avrupa Birliği'ne uyum gerekliliği nedeniyle pek çok alanda değişim ve dönüşümlerin yaşanmasının beklendiği bu dönemde, 31 başlık altında

hemen her konuda müzakereler yapılacağı ve uzun bir sürecin Türkiye'yi beklediği bilinmektedir.

Bu müzakerelerde en zorlu sınavın tarım konusunda yaşanacağı ortak bir düşüncedir. Çünkü, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında tarımın yapısı ve özellikleri bakımından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Kırsal nüfus oranı yüksek olan ve çalışan nüfusun büyük bir bölümü tarım sektöründe istihdam edilen Türkiye'nin bu nüfusu kısa zamanda diğer sektörlere aktarması veya niteliğini değiştirmesi oldukça zor görünmektedir. Dolayısıyla bu geçiş sürecini daha az sıkıntılı geçirmesi için ara formüllerin bulunması ve hayata geçirilmesi zorunlu görünmektedir.

Tarımsal açıdan bu ara formüllerden birini "Organik Tarım" oluşturmaktadır. Son yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerde daha fazla rağbet görmeye başlayan Organik Tarım ürünleri bu tarım biçiminin daha yaygın ve etkili bir şekilde uygulanmasını zorunlu kılmaktadır.

Çalışmada, Türkiye-Avrupa Birliği tarımsal yapı karakterleri, tarım politikalarının özellikleri ve farklılıkları ortaya konularak üyelik sürecinde müzakerelere konu olacak maddelerden biri olan tarımsal yapı değişimleri içinde Organik Tarımın üstleneceği rol ve geleceği üzerinde durulacaktır.

GİRİŞ

Anadolu'nun tarımsal zenginliği ona çağlar boyunca büyük bir önem kazandırmış ve bu faaliyet her dönem bölgede yerleşik bulunan toplumlar için önemli bir gelir ve geçim kaynağı olmuştur.

Günümüzde de, tarımsal üretim önemini korumakla birlikte, gerek tarım sistemlerindeki değişimler ve gerekse teknolojideki ilerlemeler nedeniyle tarım sektörü, büyük miktarda nüfusu istihdam eden ve gelir getiren niteliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Hatta tarımsal nüfus fazlalığı artık bir sorun olarak algılanmakta, bu nedenle Türkiye'nin bir "Tarım Ülkesi" olma özelliği Avrupa Birliğiyle üyelik müzakerelerinde tarım sektörünün ayrıcalıklı bir müzakere başlığı olmasını berabe-

rinde getirmektedir. Çünkü Türkiye'nin tarımsal yapısı ve politikaları ile Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin tarımsal özellikleri ve politikaları arasında çok büyük farklılıklar bulunmaktadır.

Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik bağlamında bu sektörde köklü değişimler yapma zorunluluğuyla karşı karşıya gelmiş bulunmaktadır. Kuşkusuz dünyada tarımsal faaliyetler açısından gelinen nokta da zaten böyle bir değişimi zorunlu kılmış durumdadır. Özellikle uluslararası kuruluşların etkinliği ve yapılan anlaşmalar tarım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde birtakım sınırlamalar getirmektedir.

Türkiye, gerek dünyadaki değişimler ve gerekse Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde yapması gereken uyum çalışmaları nedeniyle kırsal alanıyla en radikal biçimde yüzyüze gelmek zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Ancak buradaki temel sorun bu değişim ve dönüşüm sürecinin nasıl, ne kadar zamanda ve hangi yöntemlerle gerçekleştirileceğidir.

TÜRKİYE TARIM SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ VE AVRUPA BİRLİĞİ (AB) İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye'nin sahip olduğu fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri ile bu özelliklerin ona kazandırdığı doğal zenginlikler, binlerce yıldır bu alanda tarım faaliyetlerinin yapılagelmesine ve bu topraklar üzerinde önemli bir tarımsal bilgi birikiminin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Tarım faaliyetleri günümüzde de halen Türkiye ekonomisi ve sosyal hayatı için çok önemli bir sektör olma özelliğini sürdürmektedir. Buna karşın bu sektör pek çok sorunu da bünyesinde barındırmaktadır. Bu sorunlar uluslararası tarımsal ilişkilerde uyum ve gelişme konusunda büyük güçlüklerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum sektörün istenilen düzeye çıkarılması ve uluslararası piyasada rekabet edebilir konuma gelmesini zorlaştırmaktadır.

Türkiye; kırsal nüfus oranı, tarımsal istihdam, üretim planlaması, işletme büyüklükleri, tarımın GSMH ve dış tica-

*TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN GELECEĞİ VE
TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ (AB) TARIM MÜZAKERELERİNE ETKİSİ*

rettteki payı, tarım topraklarının genişliği, parsel sayısı ve işlenmesi konularında çeşitli özellikler göstermekte, bu özellikler Avrupa Birliği ülkeleriyle büyük ölçüde farklılıklar arz etmektedir.

Tarımsal alanda Türkiye- Avrupa Birliği arasında farklılık gösteren özelliklerin başında kırsal ve tarımsal nüfusla ilgili özellikler gelmektedir. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren şehirsal nüfus lehine yaşanan gelişmelere rağmen 2000 yılı sayım sonuçlarına göre, toplam nüfusunun %35'i (yaklaşık 24 milyon) halen kırsal alanda yaşamakta ve geçimini büyük ölçüde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden sağlamaya çalışmaktadır. Oysa Avrupa Birliği ülkelerinde kırsal nüfusun toplam nüfusa oranının %5-10 civarında olduğu gözönüne alındığında, Türkiye'de kırsal nüfus miktarının ve oranının oldukça yüksek olduğu açıkça görülmektedir.

Kırsal nüfusta görülen bu büyük farklılık benzer şekilde tarımsal alanda istihdam edilen nüfus miktarında da karşımıza çıkmaktadır. 2001 Tarım Sayımı'na göre Türkiye'de 12 yaş üstü çalışan nüfus yaklaşık 9 milyon (8.765.330) kişidir (DİE, 2004: 538). Bu miktar Türkiye'de toplam çalışan nüfusun %42'sini oluşturmaktadır. Oysa Avrupa Birliği ülkelerinde tarım sektöründeki istihdamın yapısı incelendiğinde, aktif nüfusun çok az bir bölümünün tarımda çalıştığı görülmektedir. Tarımla uğraşanların faal nüfusa oranı (yeni üyelerin oranı büyük ölçüde yükselmesine rağmen) 2001 yılında Avrupa Birliği ülkelerinde ortalama % 5.6'dır. Bu oran 2003 yılında ise %5.2'ye gerilemiş bulunmaktadır (EUROPEAN UNION, 2004b).

Halihazırda Avrupa Birliği'nde yaygın bir şekilde sürdürülen tartışmalar, 25 üye ülkenin tarım sektöründe istihdam edilen 10 milyon civarında (2001: 10.685.304, 2003: 10.017.644) nüfusun gelir seviyesini desteklemek amacıyla sürdürülen harcamaların izlenecek reformlarla yavaş yavaş azaltılması konusunda yoğunlaşmaktadır. Durum böyle olunca tarımda istihdam edilen yaklaşık 9 milyon (2001:

8.765.330) nüfusu 25 üye ülkenin toplam sayısına yakın olan Türkiye'nin, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'nın halihazır yapısına dahil edilmesinde belirli güçlüklerin ortaya çıkması kaçınılmaz görünmektedir.

Türkiye tarımını Avrupa Birliği tarımsal yapısından farklılaştıran önemli bir diğer unsur ise tarımsal üretim birimlerinin nitelikleridir. Tarımsal işletme sayısının gerekenden çok fazla olması, işletmelerin küçük işletmeler şeklinde olması önemli farklılıklar olarak göze çarpmaktadır.

Türkiye tek başına, Avrupa Birliği ülkeleri toplam işletme sayısının yaklaşık yarısına eşit sayıda tarımsal işletmeye sahip bulunmaktadır (Tablo 1). İşletme sayısının fazlalığının yanı sıra işletme büyüklükleri açısından da Topluluk ülkeleriyle farklı özellikler göstermektedir.

Tablo 1- Türkiye ve AB İşletme Sayısı ve Büyüklükleri

İşletme Büyüklüğü (ha)	İşletme Sayısı			
	Türkiye	%	AB15	%
0-5	1.959.123	65	3.903.200	58
5-10	560.049	19	834.300	12
10-20	327.363	11	691.300	10
20-50	153.685	5	738.400	11
≥ 50	21.907	0.7	603.400	9
Toplam	3.022.127	100	6.770.600	100

Kaynak: DİE 2001 Genel Tarım Sayımı ve Number and Area of Holdings. European Commission, Eurostat Harmonized National Data 2000 (http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2003table_en/3541full.pdf (20.04.2005).

Türkiye'de 0-5 hektar büyüklüğündeki işletmeler toplam işletme sayısının %65'ini oluştururken, Avrupa Birliği ülkelerinde bu oran %58'dir. Yine Türkiye'de tarımsal işletmelerin %95'i 20 hektarın altında bulunmaktayken, AB'de bu oran %80'dir. Bu değerler birbirine yakın olmakla beraber, işletme büyüklükleri açısından Türkiye- Avrupa Birliği arasındaki en önemli farklılık büyük işletmeler olarak kabul edilen 20 hektarın üzerindeki işletmelerde görülmektedir. Türkiye'de 20 hektardan büyük işletmelerin oranı %6 iken Avrupa Birliği'nde bu oran %20'dir.

Ayrıca ortalama işletme büyüklüğü açısından da Türkiye- Avrupa Birliği arasında önemli bir farklılık yaşanmaktadır. Türkiye’de işletmelerin ortalama büyüklüğü 6 hektar iken, Avrupa Birliği ülkelerinde yaklaşık 19 hektardır (18.7 ha).

Kuşkusuz Türkiye’de tarımsal işletmelerin çok küçük ve parçalı olması, birim alandan alınan verimin düşük olmasını ve işletmelerin gelişmelerine katkı sağlayacak sermaye birikiminin az olmasını beraberinde getirmektedir.

Türkiye’de tarımsal yapı farklılıklarının bir diğeri ise, belirli bir üretim planlamasının bulunmamasıdır. Bu durum bazı dönemlerde tarımsal ürün eksikliği, bazen de ihtiyaç fazlası ürünün üretilmesine neden olmaktadır. Avrupa Birliği’nde ise tarımsal üretim, Ortak Tarım Politikası yoluyla büyük ölçüde bir düzenlemeye tabi tutulmuş ve kontrol altına alınmış bulunmaktadır.

Türkiye-Avrupa Birliği tarımsal yapı farklılıkları, tarımın GSMH’daki payında da bariz olarak göze çarpmaktadır. Türkiye’de ekonomik gelişmeye tarımın katkısı gün geçtikçe azalmakla birlikte halen genel ekonomideki etkinliğini sürdürmektedir. 1970’li yıllarda GSMH içinde tarımın payı %30 iken, 2003’te %13’e (13.7) kadar gerilemiştir. Oysa Avrupa Birliği ülkelerinde tarımın GSMH’daki oranı %2 civarındadır (%1.6) (EUROPEAN UNION, 2004a).

Oransal azalmaya karşın tarımın GSMH’daki bu yüksek değeri yanında, dış ticaretteki etkisi de büyük ölçüde devam etmektedir. Türkiye’de dış ticaretin sektörel durumu incelendiğinde, 2003 yılında tarım ürünlerinin ihracattaki oranının %11.1 olarak gerçekleştiği görülür (DTM, 2005). Bu oran Avrupa Birliği ülkelerinde %6.5’dir (EUROPEAN UNION, 2004a).

Yukarıda kısaca belirtilen özelliklerinden de anlaşıldığı üzere, Türkiye-Avrupa Birliği tarımsal özellikleri birbirinden oldukça farklı karakterler sergilemektedirler. Bu nedenle aralarında adeta uçurumlar bulunan bu iki yapıyı uyumlu hale getirmek ve entegre bir yapıya dönüştürmek hiç de kolay olmayacaktır. Zaten müzakerelerde tarım konusunun en zorlu geçmesi beklenen konu olmasının

temel sebebi de bu derin farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Kuşkusuz bu entegrasyon, Türkiye’yi Avrupa Birliği ülkelerinin tarımsal özelliklerine uydurmak şeklinde değil, tarımsal farklılıkların karşılıklı uyumlu hale getirilmesi esasına dayandırılmalıdır.

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ (AB) TARIM POLİTİKALARI

Gerek Türkiye ve gerekse Avrupa Birliği ülkeleri sahip oldukları tarımsal özelliklere göre politikalar belirlemekte ve tarımsal gelişme politikalarını da bu yapı üzerine şekillendirmektedirler. Dolayısıyla genel karakterlerde karşımıza çıkan farklılıklar, her iki tarafta uygulanmakta olan tarım politikalar arasında da belirgin farklılıkların oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum Türkiye’nin Avrupa Birliği tarım politikalarına uyum konusunda alması gereken uzun bir yolunun olduğunu göstermektedir.

Avrupa Birliği ile Türkiye tarım politikaları arasındaki farklılıklara baktığımızda, Avrupa Birliği’nin bu alandaki çalışmalarının ve politikalarının (günün koşullarına göre değiştirmekle birlikte) Ortak Tarım Politikası (OTP) yoluyla büyük ölçüde bir zemine oturmuş olduğunu, ancak Türkiye’nin henüz uzun dönem uygulanabilen sürekli, tutarlı ve rantabl tarım politikalarının ortaya konulmadığı görmekteyiz.

Avrupa Birliği’nde; tarımsal üretimde etkinliğin artırılması, çiftçilerin, hizmet ve sanayi sektörlerinde çalışanlarla gelirlerinin dengelenmesi ve tüketicilerin tarımsal ürünleri uygun fiyat, kalite ve miktarda temin etmelerinin sağlanması amacıyla 1960 yılından itibaren Ortak Tarım Politikası uygulanmaya başlanmıştır.

Ortak Tarım Politikası esas olarak a) Ortak bir pazar kurulması, b) Topluluk tercihi, c) Mali dayanışma olmak üzere üç ana prensibe dayandırılmıştır (Ulusoy, 2003: 2). “Bunlardan Ortak bir Pazar kurulması ilkesi; tarım ürünlerinin topluluk içi serbest dolaşımını amaçlamaktadır. Üye ülkeler arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımını engelleyen bütün kısıtlamaların kaldırılarak, topluluğun

*TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN GELECEĞİ VE
TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ (AB) TARIM MÜZAKERELERİNE ETKİSİ*

tarım ürünlerinde tek bir piyasa şeklini alması amaçlanmaktadır. Tek pazarın oluşturulması, ortak fiyat ve rekabet kurallarını, merkezi bir yönetimi, ortak bitki sağlığı kurallarını ve dış rekabete karşı sınırlarda ortak bir korumayı gerektirmektedir.

Topluluk tercihi ise; üyeler arasında tarım ürünlerinde tek pazarın oluşturulması için gerekli bir ilkedir. Bu ilkenin amacı topluluk içi piyasalarda ve topluluk sınırlarında alınacak önlemlerle, üye ülkeler tarafından üretilen ürünlere öncelikli bir rejim uygulanmasıdır. Bu ise, topluluk tarım ürünlerinin ithalata karşı korunmasını, iç üretim ve ihracatın sübvansiyonlar yoluyla desteklenmesini de gerektirmektedir. Topluluk, bu sistemin uygulanması için iç piyasada ve sınırlarda destekleyici-koruyucu bir takım fiyat ve piyasa sistemleri geliştirmiştir.

Ortak Tarım Politikası'nın üçüncü temel ilkesi olan mali dayanışma ilkesinde ise; tek pazar ve topluluk tercihi ilkeleri çerçevesinde uygulanacak ortak politikanın, ortak bir bütçeden ve bütün üye ülkelerin katılımı ile karşılanması amaçlanmaktadır.”

Yukarıda sayılan üç prensip çerçevesinde tarımsal ürünler için sektörde “ortak piyasa düzenleri” tesis edilmiştir. Söz konusu piyasa düzenleri; fiyat ve müdahale, topluluk içi serbest dolaşım, topluluk dışı ülkelerle ticaret, rekabet ve finansman politikalarını içermektedir (Ulusoy, 2003: 3).

Adı geçen üç prensip üzerinde şekillenen ve uygulanan Ortak Tarım Politikası sonraki yıllarda ihtiyaca göre birtakım değişiklikler yapılmış ve bu alanda bir takım reformlar gerçekleştirilmesi zorunlu olmuştur. “1990'lı yılların başından bu yana süregelen reformlara devam edilmesi topluluk tarım sektörünün uluslararası rekabet gücünün artırılması, topluluk tüketicilerinin kaliteli tarımsal ürünleri uygun fiyatta temin edebilmeleri, tarımsal üretimin çevreye olan olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi, etkin bir tarım politikasının uygulanması gibi amaçları gerçekleştirmek üzere “Gündem 2000” adı verilen bir plan

hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Reform paketi niteliğindeki planın en önemli amaçlarından biri, tarımsal ürün fiyatlarında indirim yapılması ve böylece gerek iç ve gerekse dış piyasada topluluğun payının artırılmasıdır (Ulusoy, 2003: 2)”. Bunun sonucunda üreticilerin gelirlerinde ortaya çıkacak olan azalma doğrudan gelir ödemelerinin artırılmasıyla telafi edilmesidir.

Gündem 2000 reform paketiyle birlikte Ortak Tarım Politikası'nın amaçları da belirli değişimler göstermiştir. Bu amaçlar (ABKTT, 2000);

1. Birlik üreticilerinin içeride ve dışarıda rekabet gücünün artırılması,
2. Ürün güvenliğinin sağlanması,
3. Tarım toplumunun yaşam kalitesi ve gelir düzeyinin artırılması,
4. Çevre korumanın Ortak Tarım Politikasıyla birleştirilmesi,
5. Çiftçi ve ailelerine alternatif iş imkânları yaratılması,
6. Tarım alanındaki Avrupa Birliği mevzuatının sadeleştirilmesidir.

Türkiye'de tarımsal politikalarına baktığımızda, diğer ülkelerde veya Avrupa Birliği'nde olduğu gibi yasa gücünde belirlenmiş tarım politikası çerçevesi yoktur. Değişik hükümet dönemlerinde parti programları hedefinde bir politika uygulama gayreti içindedir. Ancak aynı hükümet döneminde dahi farklı bakanlar farklı politikalar uygulamaya çalışmışlardır.

Türkiye'de tarım politikalarının önemli bir bölümünü oluşturan ve devlet tarafından bazı tarım ürünlerine taban fiyatı verilerek yapılan destekleme politikalarının tarihi 1930'lu yıllara kadar dayanmaktadır (Ulusoy, 2003: 10).

Destekleme alımları, özellikle başlangıç yıllarında bir takım olumlu sonuçlar vermesine rağmen uygulamalardan kaynaklanan sorunlar nedeniyle son yıllarda etkinliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Bu desteklemeler sonucunda bir üretim planlaması yapılamadığı gibi, siyasi kaygılarla açıklanan taban fiyatlarına göre bir sonraki yıl yüksek miktarda üretim yapan çiftçilerin yüksek rekolte nedeniyle fiyatlar düşmüş, bunun sonucunda üretici gelirlerinde de istikrarsızlık meydana gelmiştir.

Yine yapılan destekler kamuya ve tüketiciye çok büyük mali yük getirdiği halde desteklerin hedeflendiği kitlenin gelirine etkisi sınırlı kalmış ve tarım sektöründe verimlilik de istenilen düzeye ulaştırılmamıştır.

Günümüzde Türkiye’de de dünyada uygulanan çiftçilere doğrudan yardımlar yoluyla tarım kesiminin desteklenmesine başlanılmıştır. Bu destekler “ Doğrudan Gelir Desteği ile İlgili Yönetmelik” yoluyla uygulanmaktadır. Ancak bugüne kadar uygulanan destekleme araçlarının yerine geçmesi planlanan bu ödemelerin doğru bir şekilde yapılabilmesi için gerekli altyapı henüz tam olarak Türk Tarımında mevcut değildir (Olhan, 2002).

Türkiye’nin Tarım Politikasını Ortak Tarım Politikası’nda yapılan değişiklikler de dikkate alınarak topluluğun tarım politikasına uyum sağlayacak şekilde yönlendirmesi gereği, Topluluk-Türkiye arası ilişkileri düzenleyen bütün anlaşma ve protokollerde yinelenmiştir. Hem tam üyeliğin gerçekleşmesi hem de Gümrük Birliğinin tarım ürünlerine yaygınlaştırılmasının ön koşulu olan Türk Tarım Politikasının Ortak Tarım Politikası’na uyum şansının değerlendirilebilmesi için öncelikle bu iki politikanın birbirinden farklılıklarının ortaya konulması gerekmektedir. Bu farklılıklar şu şekilde özetlenebilir (Eraktan, 2001).

1- “Avrupa Birliği tarım politikasının genel amaçları; azalmış olan tarım nüfusunu yerinde tutmak, tarımda çalışan kitleyi gençleştirmekle beraber hem tarım alanlarının boş bırakılmaması hem de tarım nüfusunun tarımı terk etmesini önleyebilmek için tarımda çalışanları parasal açıdan desteklemektir.

Türkiye’de aktif nüfusun yaklaşık %42’sinin tarım sektöründe istihdam edildiği düşünülürse, Türkiye için tarım nüfusunu yerinde tutmak günümüz için öncelikli amaç olmaktan uzaktır.

2-Toplulukta işletmelerin büyütülmesi ve modernleştirilmesi amaçlanmakta ve bu yönde çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Türkiye’de de buna paralel olarak son dönemlerde uygulanan tarım politikaları

ile işletme sayısı azaltılmaya çalışılmakta ve modernleştirilme çalışmaları yapılmaktadır. Ancak halen Türkiye’de tarım işletmeleri büyük ölçüde küçük işletmeler halindedir ve sayıları da gereğinin çok üzerinde bulunmaktadır.

3-Avrupa Birliğinde tarım politikasının hedef kitlesi üreticidir. Yıllardır uyguladığı yüksek fiyat politikası ve yardım mekanizmalarıyla hep üretici korunmuş ve rekabet gücü arttırılmıştır.

Türkiye’de ise üreticilerin korunması kaygısı ile dünya fiyatlarının üzerinde belirlenen fiyatlar üreticiyi desteklemekten uzak kalmış ve kamu maliyesine büyük yük getirmiştir.

4- Toplulukta üreticiler, üretici örgütleri ve kooperatifler içinde örgütlenmişlerdir. Birçok ürün için ister fiyat politikaları ve isterse üretici yardımları şeklinde üreticiyi desteklemeye yönelik araçlardan sadece bu tür örgütlerin çatısı altındaki üreticiler yararlandırılmaktadır. Yine Toplulukta çiftçiler güçlü ziraat odaları ve birer lobi kuruluşu özelliği taşıyan çiftçi birlikleri içinde haklarını savunmaktadırlar. Ayrıca topluluk tarımı ve üreticisine ait her türlü veri ve muhasebe kayıtları da ziraat odalarından sağlanabilmektedir.

Türkiye’de ise, kooperatiflerin güçlendirilmesi yönünde bir politika ortaya konulamamakta ve kuruluşu üzerinde çalışılan üretici birlikleri de kooperatif benzeri bir örgüt olarak düşünülmektedir. Yine Türkiye’de ziraat odaları mekanizması da işletilememekte ve yeterli desteğin olmaması nedeniyle var olan odalar bile zaman içinde kapanabilmektedir.

5- Topluluk üretim politikalarına bakıldığında, aşırı üretimin en yaygın tarım politikası sorunu haline geldiği görülür. Üretim fazlaları son 30 yıldır çok büyük masraflarla ihraç edilmeye veya başka amaçlarla tüketilmeye çalışılmaktadır. Bu durum topluluğun tarım politikasında reformlar yapmasını ve bu reformlarla da üretimi azaltma yönünde politikalar benimsemesine neden olmuştur.

Türkiye ise, henüz bir üretim planlaması bile yapmamış ve hangi ürünlerden

ne kadar yetiştireceğini belirlememiştir. Türk tarım politikasının üretimle ilgili amacı, genelde verimlilik artışı ile üretim artışı sağlamaktır.

6- Topluluk destekleme politikalarında gittikçe yaygınlaşmaya başlayan doğrudan yardım sistemiyle yapılan ödemeler ise;

a) Rekabet gücü olmayan ürünlerin rekabet gücünü arttırmak için yapılan ödemeler

b) Fiyat desteğinin azaltılmasından dolayı ortaya çıkan gelir kaybını karşılamak için yapılan telafi edici ödemeler

c) Daha az gelişmiş bölgelerin çiftçilerine ödenen telafi edici yardımlar

d) Ortak Tarım Politikası reformu çerçevesinde getirilen yan ödemelerle gönüllü katılanlara ödenen yardımlardır.” olarak sıralanmaktadır.

Türkiye ise, 1930’lu yıllardan bu yana uygulanan fiyat ve alım yoluyla destekleme politikalarını günümüzde çiftçilere doğrudan yardımlar yoluyla destekleme şekline dönüştürme çabası içindedir. Ancak, Türkiye’deki destekleme politikaları ile Ortak Tarım Politikası’nın fiyat ve yardım mekanizmaları arasında temel farklılıklar bulunmaktadır. Ortak Tarım Politikası uygulanmasının büyük parasal kaynakların varlığına ihtiyaç duyması ve Türkiye’nin bütçe olanakları böylesine kapsamlı bir politikanın yürütülmesi için gerekli harcamaların yapılmasına elverişli olmaması bu uygulamalarda da bir takım sorunların yaşanması neden olmaktadır.

Özetle tarım, Türkiye’nin adaylığının getirdiği yükümlülükler çerçevesinde, yürütmesi gereken uyum çalışmalarının en önemli başlıklarından birini oluşturmaktadır. Ancak işleyiş mekanizmaları, kurumsal yapı ve ekonomik ağırlık açısından Avrupa Birliği Tarım Sektörü ile Türk Tarım Sektörü son derece farklı özellikler taşımaktadır. Bu yapısal farklılıkların yanı sıra Ortak Tarım Politikası’nın sürekli reformlara konu olan dinamik yapısı ve daha önce başka ülkelerin tarım sektörüne tanınan ayrıcalıklar ve geçiş sürelerinin, yeni genişleme sürecinde büyük olasılıkla aday ülkelere tanınmayacak olması, Ortak Tarım Politikası’na uyum çalışmalarını zorlaştıracak önemli konular durumunda-

dır. Kuşkusuz bu uyum sürecinde Türkiye’nin tarımsal yapısı ve coğrafi özelliklerinin göz önünde tutulması ve Ortak Tarım Politikası’nın bütünleyen, tamamlayan ve birleştiren niteliklerde bir politika olarak algılanması ve uygulanması gerekecektir.

Türkiye, Avrupa Birliği’yle entegrasyon sürecini hızlandıracak ve kolaylaştıracak çeşitli potansiyellere sahip bulunmaktadır. Bu potansiyellerden birini Organik Tarım oluşturmaktadır. Türkiye’nin Organik Tarım potansiyelini harekete geçirmesi ona üyelik yolunda gerçekleştireceği tarım müzakerelerinde avantaj sağlayacaktır. Çalışmanın bu bölümünde Organik Tarımın amacı, tarihsel gelişimi ve özellikleri ile Türkiye ve Avrupa Birliği’nde mevcut durumu irdelenerek, tarım müzakereleri sürecine katkısı üzerinde durulacaktır.

ORGANİK TARIMIN TANIMI, AMACI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Organik Tarım; ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik, tarımsal üretimin insana ve çevreye zarar vermeden gerçekleştirildiği üretim sistemlerini içeren, esas olarak sentetik kimyasal tarım ilaçları, hormonlar ve mineral gübrelere kullanımının yasaklanması yanında, organik ve yeşil gübreleme, münavebe, toprağın muhafazası, bitkinin direncini artırma, doğal düşmanlardan faydalanmanın tavsiye edildiği, üretimde sadece miktar artışının değil aynı zamanda ürün kalitesinin de yükseltilmesi amaçlanan alternatif bir üretim şeklidir (ATİM, 2005:1).

Üretimden tüketime kadar her aşaması sertifikalandırılmış, firma veya üretici dışında üçüncü şahıslar tarafından kontrolü yapılmış, hiçbir aşamasında sentetik bazlı kimyasal girdi kullanılmamış, Organik Belgesi bulunan ürünlere organik ürün adı verilmektedir (İTO, 2001: 11).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında tarımsal ürünlere duyulan büyük ihtiyaç nedeniyle üretimin artırılması zorunluluğu ortaya çıkmış, tarım arazilerinden daha fazla verim alma isteği neticesinde

toprak verimliliğini muhafaza etme yolunda çeşitli müdahaleler kaçınılmaz olmuştur. Bu yapay müdahalelerle çok yüksek miktarda tarımsal verim elde edilmiş ve bu durum “Yeşil devrim” olarak adlandırılmıştır.

Adı geçen müdahalelerin başında toprakta üretim aşamasında meydana gelen mineral eksikliğini gidermeye yönelik olarak kullanılan suni gübre ve ürün hastalıklarıyla mücadeleye yönelik ilaçlama faaliyetleri gelmektedir. Her yıl veya yılda birkaç ürün elde etme amacıyla yapılan bu çalışmalar sırasında gerek tarımsal ilaçların, gerekse gübrelerin bilinçsizce kullanımı bitkisel üretimde artışın yanında kalitesiz ve insan sağlığını tehdit edecek ürünlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Toprağın derinlerine sızan fosfor ve nitratın tatlı su kaynaklarına ulaşması, insan, evcil hayvan ve yaban hayatı açısından ciddi problemlere yol açmıştır. Ayrıca kimyasal tarım ilaçların toprakta birikmesi, bitki sağlığını olumsuz yönde etkileyerek ekolojik dengeyi bozmaya başlamıştır. Diğer yandan ürün kalitesinin ve veriminin arttırılmasına yönelik yapay müdahaleler de (hormon ve gen değişikliği) ürünlerde birtakım zararlı madde kalıntılarının birikmesine neden olmuştur.

Pazara yönelik üretim tarzının kaçınılmaz müdahaleleri gibi görünen bu gelişmeler (gösterişli ürün talebi) sonucu ortaya çıkan bütün bu olumsuz koşullar karşısında gelir düzeyi yüksek olan ülkeler başta olmak üzere birçok ülkede bilinçlenerek örgütlenen üretici ve tüketiciler, doğayı tahrip etmeyen yöntemlerle insanlarda zehirli etki yapmayan tarımsal ürünleri üretmeyi ve tüketmeyi tercih etmektedirler.

Özellikle gelişmiş ülkelerde ürünlerdeki bu zararlı maddelerin olumsuz etkileri anlaşılmağa başlandıktan sonra tüketiciler seçim ve tercihlerini tamamen doğal şartlarda yetiştirilen ürünler yönünde kullanmaya başlamışlardır. Bu talep üreticileri yeni arayışlar içine itmiş ve Organik Tarım, doğal tarım, ekolojik tarım veya doğal tarım gibi kavramlarla tanımlanan ziraat biçimi uygulanmaya başlanmıştır.

Aslında bu bakımdan Organik Tarım Sistemini tarımsal açıdan bir “Doğaya ve Doğala Dönüş Hareketi” olarak değerlendirmek mümkündür. Kuşkusuz bu tarım biçimini geçmişte gerçekleştirilen tarım sistemlerine dönüş olarak değerlendirmek gerekir. Organik Tarım sistemi eski sistemlerden farklı olarak kontrollü ve sistemli bir yapı göstermektedir.

Organik Tarım kavramı ilk defa 1924 yılında Almanya’da Rudolf Steiner’in “Bio-Dinamik Tarım” üzerine verdiği derslerde kullanılmaya başlanmış, 1930-40’lı yıllarda ise Dr. Hans Mueller tarafından İsviçre’de “Organik-Biyolojik Tarım” uygulamaları gerçekleştirilmiştir (Willer ve Yussefi, 2004: 96). Yine aynı yıllarda Avrupa’da ilk “Bio-Dinamik Tarım Dernekleri”nin kurulmasıyla bu hareket, alanını genişletmiştir.

İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması ve peşinden gıda maddelerine olan ihtiyacın artması sonucu tarımsal üretimin yoğunlaştırılması yoluna gidilmiş, ancak pek çok ülkede tarım arazilerinin genişleme bakımından son sınırına dayanmış olması nedeniyle de birim alandan yüksek miktarda ürün elde etme arayışları hız kazanmıştır.

Savaş sonrası dönemde özellikle 1950 yılından sonra Amerika Birleşik Devletleri’nin Marshall yardımıyla sağlanan ekonomik katkılar ve aşırı desteklemeler sonucu entansif tarım süratle yayılmış, makineleşme, kimyasal ilaç ve gübreler ile kimyasal katkı maddeleri kullanılmaya başlanılmıştır. 1960’lı yılların sonunda Avrupa Topluluğu’nun kurulması ve uyguladığı tarımsal destekleme politikaları, 1970 de zararlılarla mücadele ilaçları ve kimyasal gübrenin keşfi de bu gelişmeye katkıda bulunmuştur.

Bu döneme kadar Avrupa’da çeşitli ülkelerde Organik Tarım üzerine birbirinden farklı araştırma ve uygulama çalışmalarını sürdüren kişi ve kuruluşlar, 1972 yılında Almanya’da Uluslararası Ekolojik Tarım Hareketleri Federasyonu’nun (International Federation of Organic Agriculture Movements-IFOAM) kurulmasıyla daha düzenli bir hale gelmiştir. IFAOM tüm dünyadaki Organik Tarım hareketlerini bir çatı altında toplamayı,

hareketin gelişimini sağlıklı bir şekilde yönlendirmeyi, gerekli standart ve yönetmelikleri hazırlamayı, tüm gelişmeleri üyelerine ve çiftçilere aktarmayı amaçlamaktadır (ATİM, 2005:1).

1973 yılında ise, İsviçre'de günümüzde dünyanın en büyük organik tarım enstitüsü olan "Organik Tarım Araştırmaları Enstitüsü (Research Institute of Organic Agriculture- FİBL) kurulmuştur. 1975 yılında Almanya'da "Ekoloji ve Tarım Kurumu (Foundation Ecology & Agriculture-SOEL)" (Willer ve Yussefi, 2004: 96) kurularak, Avrupa'da daha geniş çapta Organik Tarım çalışmalarına hız verilmiştir.

1991 yılında IFOAM - Avrupa Birliği Bölgesel Gurubunun (IFOAM-European Union Regional Group) kurulmasıyla konu Avrupa Birliği gündemine girmiş, aynı yıl Birliğin 2029/91 sayılı Organik Tarım Yönetmeliği kabul edilmiş ve bu yönetmelik 1993 yılında kanunlaşarak uygulanmaya başlanmıştır (Willer ve Yussefi, 2004: 97). Bu yönetmelik yoluyla üye ülkelerde Organik Tarım yapan çiftçilerin desteklenmesi sağlanmaktadır.

2001 yılı Mayıs ayında Kopenhag'da, Avrupa Organik Tarım Hareket Planının (European Action Plan for Organic Farming) ilk adımları atılarak Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tarım bakanlarına, Organik Tarım ve organik gıdaların geliştirilmesine yönelik bir hareket planı için çağrıda bulunulmuştur.

Halen Avrupa Birliği ülkelerinde yaygın olarak gündemde olan Organik Tarım faaliyetleri, bu faaliyeti düzenleyen 2029/91 sayılı yönetmelik çerçevesinde sürdürülmektedir. Avrupa Birliği çatısı altında bu konuda işbirliği daha sıkı bir şekilde yapılmakta ve hemen bütün Birlik üyesi ülkelerin hükümetleri konuya güçlü bir şekilde politik destek sağlamaktadırlar.

Bu çerçevede Organik Tarım, hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğadaki dengeyi yeniden kurmaya yönelik, toprağın verimliliğinde devamlılık sağlayan biyolojik mücadele ile hastalık ve zararlıları kontrol altına alarak, insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içeren, sentetik

kimyasal gübre ve ilaçların kullanımını yasaklayan, organik ve yeşil gübreleme, ekim nöbeti ve toprak muhafazasını tavsiye eden, her aşaması kontrol altında olan elde edilen ürünün sertifikayla belgelendiği bir üretim şekli olarak uygulanmaya çalışılmakta ve her geçen gün yaygınlaşmaktadır.

TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye'de Organik Tarım faaliyetleri 1986 yılında Avrupa'daki gelişmelerden farklı şekilde, ithalatçı firmaların istekleri doğrultusunda, ihracata yönelik olarak başlamıştır. Avrupa kökenli firmalar Türkiye'deki firmalardan organik ürün talebinde bulunmuş ve böylece 1984-1985 yıllarında ülkemizde Organik Tarım başlamıştır. Bu yıllarda Türkiye'nin ilk organik ürün ihracatı Ege Bölgesinden kuru üzüm ve kuru incir ihracatıyla başlamış, daha sonra bu ürünlere kuru kayısı, fındık gibi ürünler de katılarak farklı yörelere yayılmıştır.

İlk yıllarda adı geçen firmalar kendi ihtiyaçları olan ürünleri anlaşmalı çiftçilerle yetiştirmek ve elde edilen ürünleri Türk ihracatçıları vasıtasıyla kendi ülkelerine ithal edebilmek için Türkiye'de organik üretim projeleri tesis etmişlerdir. Başlangıçta bu organik üretim faaliyetlerinin danışmanlık, teftiş ve sertifikasyon gibi vazgeçilmez esasları, tamamıyla yabancı kişi ve kuruluşlarca yerine getirilmiştir. Önceleri ithalatçı ülkelerin bu konudaki mevzuatına uygun olarak yapılan üretim ve ihracata, 1991 yılından sonra Avrupa Topluluğunun daha önce adı geçen Yönetmeliği doğrultusunda devam edilmiştir.

Türkiye'de Organik Tarım Hareketini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmek amacıyla 1992 yılında İzmir'de Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği (ETO) kurulmuştur. Bu şekilde Organik Tarım alanında ülkemizde yeni bir süreç başlamış olup, İzmir bu hareketin merkezi durumuna gelmiştir (ATİM, 2005:1).

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 11.07.2002 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan "Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönet-

melik”le faaliyetler yasal bir çerçeveye alınmış 01.12.2004 tarihinde ise, yine aynı Bakanlık tarafından hazırlanan “Organik Tarım Kanunu” yasalaşarak yürürlüğe girmiştir.

Organik Tarım Yönetmeliği'nin amacı; “bozulan ekolojik dengeyi yeniden tesis etmek, bitki, hayvan ve insan sağlığını koruyan organik ürünler ve bu ürünlerin üretimi için kullanılacak girdilerin üretimini sağlamak, organik üretimi yurt genelinde yaygınlaştırmak, Organik Tarım ürünlerine talebi artırmak, tüketiciye sağlıklı, kaliteli Organik Tarım ürünleri sunmak, Organik Tarım ürünlerini ve girdi ithalatını disipline etmek, organik ürün ihracatını geliştirmek amacıyla; bitkisel, hayvansal ve su ürünlerinin ve bu üretimler için kullanılan her türlü girdilerin Organik Tarım metoduna uygun bir şekilde üretilmesi, işlenmesi, ambalajlanması, etiketlenmesi, depolanması ve taşınması ile yurt içinde ve dışında pazarlamasındaki her aşamanın kontrolünün yapılması, sertifikalandırılması, denetlenmesi hususlarında uygulanacak esasları belirlemek” olarak belirtilirken, diğer bir yasal düzenleme olan Organik Tarım Kanunu'nun amacı ise; “tüketiciye güvenilir, kaliteli ürünler sunmak üzere Organik Tarım ürünleri üretiminin geliştirilmesini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek” olarak açıklanmaktadır.

Organik Tarım faaliyeti Türkiye’de git-tikçe daha fazla kamuoyunun gündemine gelmekte ve üretim alanları da giderek genişlemektedir.

Organik Tarımın İlkeleri

Organik Tarımda bitkisel ve hayvansal ürünler için farklı üretim yöntemleri mevcut olup bunların ortak ilkeleri şunlardır (ATİM, 2005:1).

“1- Organik üretim yapan tarım işletmelerinde doğal kökenli hammaddeler kullanılarak üretim yapılması.

2- Ham maddelerin ve diğer işletme girdilerinin çevreyi tehdit eden her türlü etkisinin azaltılması veya bunlardan tamamen kaçınılması, Organik Tarımda kullanılacak fide-tohum, fidan vs.nin ilaçsız olması.

3- Toprağın işletilmesi ve içindeki canlı faaliyetin devamı için nöbetleşe ekim ve organik gübreleme yapılması. Bunun için çiftlik gübresi ve organik atıklardan oluşan kompost ve yeşil gübre kullanılması. Ayrıca uygun toprak işleme aletleri kullanılması.

4- Organik ortama uygun dengeli karışımlar yapılarak nöbetleşe ekimde baklagillere ağırlık verilmesi.

5- Bitki tür ve çeşitlerinin seçiminde üretim yapılacak yerin ekolojik koşullarının göz önünde bulundurulması bu koşullara uygun dayanıklı, tohum, fidan ve hayvanların kullanılması.

6- Zararlılarla mücadelede biyolojik yöntemlere başvurulması.

7- Hayvansal üretimde ise ağıl ve ahırların usulüne uygun olması, beslenme ihtiyacının mümkün olduğu ölçüde işletmeden karşılanması yemlere kimyasal maddeler (antibiyotikler, kilo artırıcı katkı maddeleri vs.) katılmaması.

8- Yeter miktarda ve yüksek kalitede gıda üretmenin, maksimum verimden önce gelmesi.

9- Enerji kaynağı olarak güneş enerjisi ve rüzgâr enerjisi gibi doğal enerji kaynaklarının olabildiğince tercih edilmesi.

10- Organik Tarım işletmelerinin gelirlerinin ve imkanlarının üreticiyi ve çalışanlarını tatmin etmesi.

11- Sentetik kimyasal gübrelerin ve sentetik ilaçların, depoda kuruyuculuğu artıran ve hasattan sonra olgunlaşmayı teşvik eden sentetik kimyasal maddelerin, bitki ve hayvan yetiştirmede kullanılan hormonların ve büyüme düzenleyici maddelerin Organik Tarımda kullanılmaması.

12- Organik Tarım sentetik ve kimyasalların kullanımını yasakladığından çiftlik gübresi, kanatlı gübresi, çiftlik ve sıvı atıkları, saman, torf, mantar üretim artığı, organik ev atıkları kompost, hayvansal atıkların işlenmiş ürünleri, deniz yosunları ve yosun ürünleri, talaş, ağaç kabuğu, odun atıkları, tabii fosfat kayalarının gübre olarak kullanılması.”

*TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN GELECEĞİ VE
TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ (AB) TARIM MÜZAKERELERİNE ETKİSİ*

ORGANİK TARIMIN GENEL AVANTAJLARI

Organik Tarım; hem doğal çevreyi koruma hem de insan sağlığını dikkate alma konularında önemli avantajlar sağlamaktadır. Özellikle tarımsal ilaçların kullanımının sınırlandırılması, doğal ortamdaki biyolojik çeşitliliğin yok olmasının önlenmesi, içme ve sulama suyu kalitesinin sağlanması ve korunması, toprakta ve gıdalarda zararlı madde birikiminin önlenmesi, dolayısıyla gıda güvenliğinin yanı sıra tat ve görünüş bakımından gıda kalitesinin sağlanması gibi temel avantajları yanında, küçük çiftçileri desteklenmesi, pazar imkanlarının varlığı, ihracatı teşvik etmesi, büyük mali yük getiren tarımsal girdileri azaltması, kırsal kalkınma ve yaygın sosyal kalkınma sağlaması gibi pek çok avantajları barındırmaktadır.

ORGANİK TARIMIN AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE MEVCUT DURUMU

Son yıllarda dünya gıda piyasasında organik üretim metodlarıyla yetiştirilmiş ürünlere talebin hızla artmakta olduğu gözlenmektedir. Günümüze kadar uygulanan sistemler, tüketicilerin besinlerin güvenliği konusunda giderek artan hassasiyetleri ve dünyadaki topyekün çevre tahribatına ilişkin endişelerin etkisiyle terk edilmektedir.

Organik Tarım faaliyetlerinin Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerindeki mevcut durumuna baktığımızda, bu faaliyetin hem tarımsal arazi ve hem de faaliyeti gerçekleştiren işletme sayısı açısından her geçen gün büyük bir büyüme gösterdiğini görmekteyiz. Mevcut veriler Avrupa Birliği ülkelerinde, 1985'ten 2003 yılına kadar olan sürede Organik Tarımın çok hızlı bir artış gösterdiğine işaret etmektedir (Tablo 2).

1985 yılında Avrupa Birliği ülkelerinde sadece 95 bin hektar civarında alanda gerçekleştirilen Organik Tarım 10 yıl sonra 1995'te yaklaşık 1.5 milyon hektara yükselmiş, bu tarihten sonra da Organik Tarımın uygulama alanları artmaya devam etmiş ve 2003 yılında yaklaşık 6 milyon hektara ulaşmıştır.

Tablo 2- Avrupa Birliği'nde Yıllara Göre Organik Tarım Alanlarının Gelişimi

Yıllar	Organik Tarım Alanı (ha)
1985	95.130
1990	311.769
1995	1.462.349
2000	4.262.784
2003	5.857.764

Kaynak: Certified and Policy-Supported Organic and In-Conversion Land Area in Europe. Organic Centre Wales (www.organic.aber.ac.uk/statistics/eurofarms03htm. 20.04.2005).

Avrupa Birliği toplam tarım alanının (2003–163.479.000 ha) %3.5'ünü teşkil eden bu alanda, 190 bin'den fazla (2003–190.100) tarımsal işletme (toplam işletme sayısının %2.8'i) Organik Tarım faaliyeti gerçekleştirmiştir (ORGANIC CENTRE WALLEs, 2004).

Avrupa Birliği ülkeleri içinde en geniş alanda Organik Tarım yapan ülke İtalya'dır. Adı geçen ülke, 2003 yılı verilerine göre 1 milyon hektardan fazla (1.052.002 ha) alanda 50 bin işletme Organik Tarım yapmaktadır. İtalya'yı yaklaşık 700 bin hektar alan ile Almanya ve İspanya takip etmektedir (Almanya: 734.027 ha, İspanya: 725.254 ha). Bu ülkelerde Organik Tarım yapan işletme sayısı ise 17 bin civarındadır (Willer ve Yussefi, 2004:118).

Günümüzde Avrupa Birliğinde en dinamik tarımsal sektörlerden biri haline gelen Organik Tarımla ilgili çalışmalar Türkiye'de de hızla artmaktadır. Bir yanda ihracata yönelik talepleri karşılama, diğer yandan giderek iç piyasada da özellikle Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde Organik Tarım ürünlerine giderek artan talep beraberinde, daha önce de belirtildiği üzere, birtakım yasal düzenlemeleri getirmiş ve üretim bu çerçevede yürütülmektedir.

Türkiye'de Organik Tarımın tarihsel seyri de Avrupa Birliği ülkelerine benzer bir gelişme göstermiştir (Tablo 3). Mevcut verilere göre 1990 yılında Türkiye'de 1.037 hektar olan Organik Tarım alanı, 1996 yılında 15 bin hektara, 2003 yılında ise 103.190 bin hektara yükselmiştir. Bu

süre zarfında üretim alanıyla birlikte işletme sayısında da önemli artış meydana gelmiş, 1999 yılında 12.275 olan işletme sayısı 2003 yılında 13.044'e yükselmiştir. Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen Türkiye'de Organik Tarım yapılan alan miktarı toplam tarımsal arazinin ancak %05'i kadardır (2001 Genel Tarım Sayımına göre toplam tarım arazisi: 18.434.822 ha'dır). Diğer yandan bu oldukça düşük oran, ülkemizde Organik Tarımın gelişmeye açık büyük bir potansiyele sahip olduğuna da işaret etmektedir.

Tablo 3- Türkiye'de Yıllara Göre Organik Tarım Alanlarının Gelişimi

Yıllar	Organik Tarım Alanı (ha)
1990	1.037
1993	5.216
1996	15.250
1999	44.558
2002	89.826
2003	103.190

Kaynak: Certified and Policy-Supported Organic and In-Conversion Land Area in Europe. Organic Centre Wales (www.organic.aber.ac.uk/statistics/eurofarms03.htm 20.04.2005 ve Organik Tarımsal Üretim. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı www.tarim.gov.tr/arayuz/9/icerik.asp?fl/=uretim/organiktarim/organik_tarim.htm. 28.04.2005).

Türkiye'de Organik Tarım yapılan arazi miktarı ve üretici sayısındaki artış yanında bu tarım yöntemiyle üretilen ürün sayısında da artış meydana gelmiştir. Üretilen organik ürün çeşitlerinin sayısı 1990 yılında 8 iken, 1999 yılında 92'ye ulaşmıştır (ATİM, 2005: 3). Günümüzde ise 100'den fazla ürün Organik Tarım yöntemiyle üretilmektedir.

Türkiye'de organik tarımda üretim, halihazırda iç pazardan ziyade dış satıma yönelik yapılmaktadır. İhraç edilen ürünlerin büyük bir bölümünü kuru ve kurutulmuş meyveler oluştururken, bunları yaş meyve ve tarla bitkileri takip etmektedir (Tablo 4).

1998 verilerine göre toplam 8.619 ton ihracat gerçekleştirilmişken, bu miktar 2000 yılında 13.128 ton'a, 2003 yılında ise 21.084 tona yükselmiştir. İhraç edilen ürünler arasında 5.677 ton ile çekirdeksiz

kuru üzüm ilk sırada yer alırken (toplam ihracatın % 27'si), bu ürünü yaklaşık %10'luk pay ile kuru incir ve %8'le kuru kayısı takip etmektedir.

İhracat çoğunlukla Avrupa Birliği ülkelerine olurken, Amerika Birleşik Devletleri de organik tarım ürünü ihracatında önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin organik tarım ürünü ihraç ettiği ülkelerin başında, yaklaşık 7.500 tonla Almanya gelirken (toplam organik tarım ihracatının %36'sı), bu ülkeyi 3.600 tonla Hollanda (%17) ve 1.900 tonla İngiltere (%8.9) izlemektedir (EGE İHRACATÇI BİRLİKLERİ, 2004).

Daha önce de belirtildiği üzere Türkiye'de üretilen ürünler büyük ölçüde yurt dışı pazarlara gönderildiğinden organik tarım ürünü üretim miktarı ve çeşitliliği yurt dışından gelen talepler doğrultusunda şekillenmektedir. İhracat organizasyonunun gerekliliğinden dolayı üretimler organizasyon kuruluşları tarafından sözleşmeli olarak çiftçilere yaptırılmaktadır. Sözleşmeli tarım üreticilere fiyat ve satış garantisi getirerek avantaj sağlarken, organik üretimde belirli yasakların olması ve 2-3 yıllık bir geçiş sürecinden sonra organik üretime geçilebilmesi, uzun dönem üretim planlamasını zorunlu kılmaktadır.

TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN GELECEĞİ VE AVRUPA BİRLİĞİ TARIM MÜZAKERELERİNE ETKİSİ

Daha önce belirtildiği üzere, gerek Türkiye'nin tarımsal yapısı ve gerekse tarım politikalarının niteliği Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde olumsuz koşullar olarak belirginleşmelerine karşın, Türkiye özellikle son dönemlerde talep gören ve yaygınlaşan, muhtemelen yakın gelecekte tek tarım sistemi olmaya aday olan Organik Tarım sisteminin uygulanmasına yönelik büyük potansiyeller barındırmaktadır. Bu potansiyeller şu şekilde sıralanabilir;

1. Çok farklı ekolojik koşulların bir arada bulunması
2. Biyolojik zenginlik ve çeşitliliğin varlığı
3. Geniş ürün yelpazesi ve ürün çeşitliliğine sahip olması

*TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN GELECEĞİ VE
TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ (AB) TARIM MÜZAKERELERİNE ETKİSİ*

4. İklim ve topografik çeşitliliğinin olması
5. Coğrafi konumu
6. Verimli tarım arazilerinin varlığı
7. Tarımdaki binlerce yıllık tecrübesi
8. Sentetik ve kimyasalların çiftçilerin büyük bir kısmı tarafından ya çok az ya da hiç kullanılmamış olması, bu nedenle Organik Tarıma geçişin kolay olması.
9. Halihazırda geleneksel anlamda da olsa Anadolu'nun birçok köşesinde zaten Organik Tarım yapıyor olması, dolayısıyla Organik Tarıma adapte olmasının daha kolay ve hızlı olabilmesi

Tablo 4- Ürünlere Göre Türkiye Organik Ürün İhracatının Gelişimi

ÜRÜNLER	YILLAR-MİKTAR (ton)					
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Çekirdeksiz Kuru Üzüm	2.839	3.268	4.252	5.412	6.115	5.677
Kuru İncir	1.570	1.698	2.193	2.227	2.228	2.027
Kuru Kayısı	1.125	1.494	1.268	1.934	1.835	1.688
İç Fındık	826	870	1.102	1.447	1.334	1.246
Mercimek	506	666	979	1.097	962	1.447
Nohut	568	944	707	1.035	1.413	1.167
Dondurulmuş Meyve	144	462	185	1.163	892	1.212
Diğer	1.041	2.650	2.442	3.243	4.405	6.620
GENEL TOPLAM	8.619	12.052	13.128	17.558	19.184	21.084

Kaynak: Ürünlere Göre Türkiye Organik Tarım İhracat Raporu (2004). Ege İhracatçı Birlikleri. www.egebirlilik.org.tr. 19.04.2005

Türkiye'nin bu potansiyellerini kullanabilmesi ona sadece üyelik sürecinde sadece tarım müzakerelerinde değil aynı zamanda başka pek çok açıdan avantajlar sağlayacaktır. Bu avantajlar;

1- Çevreye duyarlı bir tarım sistemi olduğundan, Türkiye'de son yıllarda büyümeye başlayan sorunlardan biri olan doğal çevrenin (su, hava, toprak) kirlenmesinin büyük ölçüde önüne geçilmiş olacak, yine erozyon tehlikesi, parçalı ve küçük işletme sorunu, kırsal nüfus fazlalığı ve bu nüfusun istihdam sorunu gibi sorunlara çözümler üretilebilecektir.

2- Organik Tarım yoluyla Türkiye, dünya piyasalarında rağbet gören tarımsal ürünleri üretmek suretiyle, uluslararası piyasalarda etkinliğini arttıracak ve rekabet gücünü ortaya koyabilecektir.

3- Organik Tarımla, iç tüketimde halkın sağlıklı ve güvenli tarımsal ve hayvansal besin elde etmesinin sağlamak

mümkün olacak ve sağlıklı nesillerin yetişmesine katkı sağlayacaktır.

4- Organik Tarım ürünleri klasik tarımsal üretime göre miktar olarak azalmakla beraber pazar fiyatı yüksek olduklarından çiftçi ve üreticisine yüksek gelir getirme avantajı sağlayacaktır.

5- Çok büyük giderler olarak çiftçiyi zor durumda bırakan yapay gübre ve tarımsal ilaç alım masrafı Organik Tarım yoluyla ortadan kalkacağından gelirlerde önemli bir artış beklenebilecektir. 1997 Köy Envanter Etüdüleri sonuçlarına göre Türkiye'de 180 milyon dekar civarında arazide ilaçlı mücadele yapılırken, yaklaşık 3 milyon dekar arazide biyolojik mücadele yapılmaktadır.

6- Kalitesiz bir yakacak olmasına rağmen geçmişten beri Anadolu'nun birçok yöresinde yakacak olarak kullanılan hayvan gübresinin tarımda değerlendirilmesinin yolu açılmış olacaktır. Yine 1997 Köy Envanter Etüdüleri sonuçlarına göre

Türkiye’de 300 bin civarında kırsal hane tarımda çiftlik gübresi kullanırken 1 milyondan fazla hane kimyevi gübre, yaklaşık 1.5 milyon hane de çiftlik gübresi ile kimyevi gübreyi bir arada kullanmaktadır.

7- Organik Tarımda hayvansal gübreye duyulan ihtiyaç sonucu hem hayvansal gübreler değerlendirilecek, bu yolla hayvancılığın gelişmesine önemli katkıda bulunacaktır.

8- Doğal yöntemlerle tarımsal üretim yapmaya alışkın olan Türk çiftçileri ve üreticilerine Organik Tarım sisteminin tanıtılması daha kolay olacak ve kısa sürede yaygın bir biçimde uygulamaya geçilebilecektir.

9- Sözleşmeli tarım yöntemiyle gerçekleştirilecek Organik Tarım sonucu çiftçi garantili satış yapacağından, üretim ve pazarlama güvencesi sağlamış olacak dolayısıyla geçmişten beri kamu maliyesine büyük yük getiren destekleme alımları da zamanla azalma gösterecektir.

10- Organik Tarım yoluyla Türkiye bir yandan sahip olduğu doğal kaynak zenginliğini korurken diğer yandan sürdürülebilir bir anlayışla bu kaynak potansiyellerinden azami derecede yararlanma imkanı bulacaktır.

11- Birçok tarımsal yapı sorunları nedeniyle uluslararası anlaşmalar sonucu zor durumda kalabilen Türkiye bütün bu olumlu koşulları değerlendirerek etkin bir uluslararası tarım politikasını oluşturabilecektir.

12- Sözü edilen çabalar sonucunda Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde en zorlu geçmesi muhtemel tarımsal başlıkta da Organik Tarım potansiyeli ve uygulanabilir olması çok olumlu katkılar yapmış olacaktır.

13- Dış ticaret ürünü olarak kabul gören Organik Tarım, ihracatta ek bir kapasite yaratarak, önemli bir döviz girdisi sağlayacak ve ithalat-ihracat dengesine katkıda bulunacaktır.

14- Geçmişte mali güçlükler nedeniyle yapay gübre ve kimyevi ilaçların kullanılmamış veya kullanılmıyor olması durumu bir avantaj olarak değerlendirilebilecektir. Bu yolla hem yapay gübreye

masraf yapılmamış hem de doğal çevre korunmak suretiyle etkili bir bitkisel üretim yapılabilecektir.

15- Yapay gübre ve tarımsal ilaçların büyük bir bölümü dışarıdan ithal edildiği için büyük miktarda bir milli servet kaybına neden olmaktadır, Organik Tarım yoluyla bu olumsuz durum da büyük ölçüde ortadan kalkmış olacaktır.

16- Bütün bu potansiyeller harekete geçirilebildiği takdirde, onyıllardır sorunlarına kalıcı çözümler üretilemeyen kırsal alan ve burada yaşayan nüfus için önemli bir kalkınma aracı olarak, Türkiye’nin kırsal kalkınmasına olumlu katkılar sağlayabilecektir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yukarıda verilen bilgiler ışığında bir değerlendirme yapacak olursak; Türkiye, birbirinden farklı coğrafi bölge, yöre ve iklimleriyle pek çok ürün çeşidinin yetiştirilebildiği büyük bir tarımsal zenginliğe sahip bulunmakta ve tarımsal faaliyetler tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de Türkiye ekonomik ve sosyal hayatında önemli bir yer tutmaya devam etmektedir.

Esas itibarıyla bir tarım ülkesi niteliğinde olan Türkiye, bu karakteriyle aynı zamanda önemli bir tarımsal ürün ihraç eden ülke durumundadır. Bu özelliği onu tarımsal alanda başka ülkelerle rekabet, işbirliği, ihracat-ithalat vb. konularda ciddi ilişkiler kurmaya ve geliştirmeye zorlamaktadır. Bu ilişkiler bazen olumlu sonuçlar verirken, bazen de uluslararası rekabetten kaynaklanan zorlamaları da beraberinde getirmektedir.

Türkiye tarımsal üretim bakımından birçok uluslararası anlaşmalara imza atmış ve anlaşmalar ışığında çeşitli yükümlülükler altına girmiştir. Bu yükümlülükler sadece uluslararası ihracat-ithalat konularıyla sınırlı kalmamakta bazen bitkisel ürün desenine müdahale veya bir ürünün üretim alanını sınırlandırmaya kadar varabilmektedir.

Küreselleşme olgusuyla birlikte uluslararası kuruluşlar ve iktisaden gelişmiş ülkeler diğer ülkelere çeşitli konularda daha fazla ve rahat müdahale eder

*TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN GELECEĞİ VE
TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ (AB) TARIM MÜZAKERELERİNE ETKİSİ*

duruma gelmişlerdir (IMF, Dünya Bankası, AB ve ABD gibi). Bu kuruluşlar ve ülkeler, kendi iç dinamiklerinin canlı tutmak ve ürettikleri ürün fazlalıklarını değerlendirmek için diğer üretici ülkelere bitkisel üretim, işleme ve pazarlama aşamalarında birtakım sınırlamalar getirmektedir.

Türkiye, Avrupa Birliği'ne tam üyelik için müzakere tarihi almasıyla diğer bütün sektörlerle birlikte, tarım sektörünün uluslararası ilişkiler boyutunda yeni bir sürece girmiş bulunmaktadır. Bu süreçte pek çok alanda müzakereler gerçekleştirilecek ve uyum sağlanmaya çalışılacaktır.

Ancak Türkiye ile Avrupa Birliği'ne üye 25 üye ülkenin tarımsal özellikleri arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. "Kırsal nüfus oranı, tarımsal istihdam, tarımsal işletmelerin sayısı ve nitelikleri, üretim planlaması, tarımın GSMH'da ve İhracattaki payı ve tarımsal alanda yaşanan diğer sorunlar" olarak başlıklandırılabilir bu farklılıklar, uyum sürecinin uzun ve zorlu geçeceğine işaret etmektedir.

Ortak Tarım Politikası yoluyla tarım sektörünü büyük ölçüde yasal bir zemine oturtmuş olan ve bu faaliyetlerin belirli bir düzen içerisinde yürüten Avrupa Birliği'nin aksine Türkiye'de sürekli, kalıcı ve etkili bir tarım politikasının olmaması da uyum ve müzakere sürecini zorlaştıracak diğer bir önemli faktör durumundadır.

Tarih boyunca birçok aşamadan geçmiş ve pek çok farklı sistemin uygulandığı tarımsal alanda, günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde, yeni bir sistem yaygın olarak kabul görmeye başlamış durumdadır. Organik Tarım olarak adlandırılan ve esas itibarıyla çevreye ve insan sağlığına dost bir üretim tarzı olarak tanımlanabilen bu sistem, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için önemli bir gelir ve kalkınma vasıtası olmaya adaydır.

Üretim ve işleme aşamalarında hiç veya çok az kimyasal madde ve yapay gübre kullanılması esasına dayalı olarak gerçekleştirilen organik ürünlere olan talep her geçen gün artmakta, bu durum gelecekte Organik Tarım sisteminin baskın üretim

şekli olacağına işaret etmekte, çevreye duyarlı üretimin esas olması, sağlıklı gıda ürünleri sağlama yönleriyle sürdürülebilir bir tarım tarzı olması da Organik Tarımın gelişmesine büyük avantajlar sağlamaktadır.

Türkiye karşı karşıya olduğu tarımsal sorunların çözümü ve Avrupa Birliği tarım politikalarına uyum nedeniyle adı geçen sektörde köklü değişimler gerçekleştirmek zorundadır. Ancak sektör karakteri gereği kısa zamanda değişim ve dönüşümlerin yaşanabileceği bir faaliyet alanı olmadığından uzun bir süreye ihtiyaç göstermekte, dolayısıyla bu süreçte alternatif kaynakların yaratılması kaçınılmaz bir zorunluluk gibi görünmektedir.

Hem özellikleri ve hem de bu üretimle elde edilen ürünlere olan yoğun talep nedeniyle bu alternatif kaynaklardan birini Organik Tarım teşkil etmektedir. Dünya'da Organik Tarım üretimi artmakla birlikte mevcut talebi karşılayamamakta, bu durum Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için önemli bir fırsatlar sağlamaktadır. Türkiye coğrafi koşullarıyla bu potansiyeli en iyi şekilde değerlendirebilecek şartlara sahip bulunmakta hatta karşılaştırmalı olarak belirgin bir üstünlüğe sahip bulunmaktadır. Bu üstünlüğünü kullanabildiği ölçüde Organik Tarım, Türkiye ekonomik ve sosyal hayatına gün geçtikçe daha fazla katkı yapmaya devam edecektir.

Halihazırda gerek Avrupa Birliği'nde (%3.5) ve gerekse Türkiye'de (%05) organik üretim alan olarak fazla yer tutmamakta bu da adı geçen faaliyetin potansiyelini de açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak; günümüzde kırsal ve tarımsal alanda pek çok sorunla karşı karşıya olan ve sahip olduğu tarımsal potansiyeli yeterince kullanamayan Türkiye, Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunda alınan müzakerelere başlama kararıyla her alanda yeni bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiş bulunmaktadır.

Bu süreçte sahip olduğu potansiyeli gereği gibi kullandığı sürece hem kendi ekonomisini (özellikle kırsal alanda) iyileştirme sağlayabilecek, hem de Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde ve uluslararası

rekabette önemli bir faktöre sahip olmuş olacaktır.

Türkiye, özellikle tarımsal açıdan bu zenginliğini ortaya koyabilecek güçte ve

KAYNAKÇA:

ATİM, 2005, “Organik Tarım”, Ankara Tarım İl Müdürlüğü (www.ankaratarim.gov.tr/diger/organik/#, son erişim, 12.01.2005).

ABKTT 2000, “AB Tarım Politikası, Avrupa’da Yenilenme ve Türkiye’ye Etkisi”, *Avrupa Birliği*, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği. Ankara.

DİE, 2004, *2001 Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler (Hanehalkı)*, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara.

DTM, 2005, Dış Ticaret İstatistikleri, Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/ead/SEKTOR/Y-IHR.xls>, 25.11.2005

EGE İHRACATÇI BİRLİKLERİ, 2004, “Ülkelere Göre Türkiye Organik Ürün İhracatı”, www.egebirlilik.org.tr, son erişim, 19.04.2005.

ERAKTAN, G. 2001, *Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikası*. Uzel Yayınları. İstanbul.

EUROPEAN UNION, 2004a, Basic Data-Key Agricultural Statistics. (http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2004table_en/2012.pdf, son erişim, 02.02.2005).

EUROPEAN UNION, 2004b, Employment in Agriculture and in the Other Sectors (http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2003table_en/3513full.pdf, son erişim, 02.02.2005).

dinamik yapıdadır. Sadece ihtiyaç duyulan kararlılık ve sürekliliktir.

GÖNEY S. 1979, *Türkiye Ziraatının Coğrafi Esasları I*, İstanbul Üniversitesi. Yayını, İstanbul.

İTO, 2001, *Dünya’da ve Türkiye’de Ekolojik Tarım Ürünleri Üretimi ve İhracatı Geliştirme Olanakları*, İTO yayını, İstanbul.

OLHAN E. 2002, “Türk Tarım Politikasının AB Ortak Tarım Politikasına Uyumunu.” *Tarım Bakanlığı Türktarım Dergisi* 143: Ankara.

ORGANIC CENTRE WALLEES, 2004, *Europe-The Development of Organic Farming Between 1985 and 2003*. www.organic.aber.ac.uk. England, son erişim, 26.02.2005.

ULUSOY A. S. 2003, “AB’ne Adaylık Sürecinde AB ve Türkiye Tarım Politikaları: Öncelikler-Farklılıklar-Çelişkiler”, *AB Genişleme Sürecinde Türkiye Tarımsal ve Kırsal Politikalar Sempozyumu*. Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara (<http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/abgst03/12.pdf>, son erişim).

WILLER H. ve YUSSEFI M. 2004, *The World of Organic Agriculture. Statistic and Emerging Trends: International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM)*, Bonn.